

"אמר לו הקב"ה: פה-לין"

החלטת ממשלת פולין מחייבת אותנו לעמידה מול האמת ההיסטורית. זכור! זכור את חסידי אומת פולין, אך גם את הרוצחים ומשתפי הפעולה

פרופ' יחיאל שיינטוך למחזורות, מובאות כמה שורות מ"אבות" – הפואמה הדרמטית של מיצקביץ': "מאם זרה – דמו, דם גיבורים קדום, שמו – ארבעים וארבע". מיצקביץ', הגיבור הפולני שמוצאו מאם זרה, הפך סמל נוסף לחזון האינטליגנציה היהודית בפולין, לדרקוים ולסימביוזה היהודית-פולנית (המחזה נכתב ב-1932). אדרון צייטלין שם בפיו של "ל פריץ באותו מחזה: "פולין, זילך ולילי" יחדיו נתחברו... עד אוכל מקברך / לשמוע בידיך את קולו / של העולם". אני קורא מילים אלה ברמעות, נזכר בימי ילדותי בארגונינו הרחוקה שבה למדנו מחזות אלה, ובה פגשתי לראשונה את האדריכל המוצלם מאש, שרדיה הבורדים של יהדות פולין, אנה, האמינו לי, כשהענקתי את מילות המחזה, טעיית וכתבתי: "עד אוכל מקברך / לשמוע בידיך את קולו / של העולם". "קברך" הפך ל"קברך". פולין? משפתי קבורה ב"קברך", הקבר הרשום על שמך בטאבו של עמי העולם.

בין דם לאדם

מעניין, מיצקביץ' בדבריו כותב על עצמו "שמו – ארבעים וארבע". אלא ששמו הפרטי של מיצקביץ' הוא "אדם", ואילו 44 זוז הגימטריה של "דם". אין ספק שמיצקביץ' טעה, אולם אדרון צייטלין "דרש" טעות זאת והפך אותה למסר: "ושמי – אדם / עוד לא נשלם / עודנו דם...". בדבריו מהדהדים דברי רבי נחמן מברסלב בליקוטי מוהר"ן (קמא, ו), ה"ד"ם שבשמו ולעשותו "אדם". אולם למרבה הצער, תנועות לאומיות רבות נשארו בדם ולא הפכו לאדם. ובפולין, שלוש פעמים לא הפך דם לאדם. פולין המשתחררת מרשעות הצארים הייתה רוויה אנטישמיות, לה היו שותפים השמאל, הימין והכנסייה הקתולית. פולין שהשתחררה מהנאצים ביטאה את יחסה לשארית הפליטה בפוגרום בקילצה ביולי 1946, שבו שוטרים, חיילים ופרעלים רצחו יהודים, כי אלה "שחטו" ילדים כדי להשתמש בדמם לפסח. ואפילו המצבה שהוקמה לזכר קורבנות פוגרום זה נחרסה. גם פולין הקומוניסטית ביטאה את עצמה באנטישמיות בתקופה שאחרי מלחמת ששת הימים.

החלטתה האחרונה של ממשלת פולין ונסיגותיה לנקות את חטאי העבר של אומה זו מחייבים אותנו לעמידה איתנה מול האמת ההיסטורית. זכור! זכור את חסידי אומת פולין, ו"לא תתעב פולני כי גר היית בארצו". אך זכור, להבדיל, את הרוצחים, וגם את אלה שהסכימו, נהגו, שיתפו את עצמם ברצח, קל וחומר כשהם רצחו את אלה שניסו לחזור לבתיהם, שבינתים נתפסו על ידם. לפעמים גם קרבן הוא רוצח. אל תאמינו לסיפור האונס ולגרסייה שלפיו פולין "נאנסה" על ידי גרמניה, הגרמנים על ידי הנאצים, והנאצים עצמם – כך ביקשה ללמדנו חנה ארנדט – על ידי קבוצה קטנה של פרשעים. אפילו למען יחסים בינלאומיים ותמיכה אירופית אסור לנו לעבור על מצוות "זכור". הבה בפולין כבר לא יפריעו לכם, הפולנים, לפתח את לאומיותכם, כי אפילו אדם מיצקביץ' היה מאבד בשואה את אמו. ●

אבקש לשתף אתכם, הקוראים, באירוע מכריע מעברה של משפחתי. למרבה האכזר, אשתי ואני חבים את חיינו לפולין העצמאית והאנטישמית של בין שתי מלחמות העולם. הוריי ברחו ממנה בגלל המחנק הכלכלי האנטייהודי שנוהל מגבוה, וחונני, הפטרייט שהתגרב לצבא הפולני, ברח כשראה את הפשעים האנטישמיים שאותו צבא ביצע. בקיצור, האנטישמיות הפולנית הצילה אותנו מהאנטישמיות הגרמנית ומהשואה. על כך אנו "אסירי תורה" לפולין. לפני שנים השתתפתי בסמינר בפולין. היה לי קשה לקבל את העובדה שמתפתחת בפולין קהילה יהודית חדשה. אלא שפגישה עם כמה מבני הקהילה הביאה אותי לשנות את דעתי. אולי הם אינם מייצגים את הכלל, אך היו אלה אנשים שעד גיל מבוגר יחסית לא ידעו כלל שהם יהודים, שכן הוריהם הבינו שלהיות יהודי אינו מצב רצוי בפולין שלאחר השואה וביקשו להסתיר זאת מבניהם. מצב זה הפך אותם לאנוסים, ל"מרנוס" של המאה העשרים. והנה, גם כאן ראיתי בעיני את התופעה המופלאה של התעוררות הניצוץ היהודי הפנימי וחזרתם של הבנים לחיק האומה.

יותר מדי יהודים

אחת מדמויות הפאר של יהדות פולין הייתה זו של ר' הלל צייטלין, איש הרוח והחזון, אשר כל האופקים התרבותיים היו פתוחים לפניו, משינויה וניטשה דרך שטטוב ודוסטויבסקי ועד, להבדיל, רבי נחמן מברסלב וחב"ד. ב-1942 רצחו הנאצים את צייטלין כשהוא עטור טלית ותפילין וספר הוזהר בידו. לאחר מלחמת העולם הראשונה, כשהשתחררה פולין ממלכות הצארים הרשעה, פנה צייטלין בקריאה "אל הפולנים", קריאה שנכללה בספרו "דבר לעמים". ר' הלל דיבר על אלף שנות היסטוריה, שבהן חיבר הקב"ה בין פולנים ליהודים. נגזר על עם ישראל גלות, הוא כותב, "הרחק נודד אל מדרב העמים! תעה העם שנות מאות, וירא בנרודיו מקום מנוח מעט. ואמר לו (הקב"ה) פה – ליין". והנה בפולין העצמאית "קמו... אנשים... אשר חשבו מחשבות גירוש, הם ואובדן על בני ישראל בהכרית מהם כל ענף פרנסה בלי השאיר להם כל מחיה, ובבקש תמיד תואנות... להרע להם עד כי לא יוכלו נשוא".

פולין העצמאית הייתה אמורה להיות ארץ רב־תרבותית, אבל חזון זה צוץ ובוטל על ידי הפולנים. הם, כמובן, לא התנגדו ליישוב יהודים בארצם, אבל שלושה מיליון "זה יותר מדיו", אמרו הלאומנים ודרשו לגרשם ואף להרוגם. לעומתם היו ה"מתונים" שהסתפקו בהתבוללות. ר' הלל צייטלין מצטט אמרה נוצרית: "את אשר חיבר האל, אל נא יפרידו בני האדם. אלף שנות חיים משותפים בין שני עמים, האין זה רבר אשר רק יד האלהים חוללה אותם". והוא מוסיף את דברי החזון הלאומי הפולני, אדם מיצקביץ' (1798-1855): "ישראל הוא האה הבכור אשר לעם פולין". אדרון צייטלין, בנו של ר' הלל, חזר לדמות זאת במחזהו "אסטרקה". במעין שיח חזוני אומר מיצקביץ' לסופר היידיש הנודע, "ל פריץ (1851-1915): "אבי מבני אדם / אמי – בת יהודים / ושמי – אדם" / עוד לא נשלם / עודנו דם". אכן, אביו של מיצקביץ' היה נוצרי "מבני אדם" ואמו הייתה מצאצאית היהודים הפרנקיסטים. בהערה שהוסיף

את גורלם של ילדיו. היא מניחה אותו מלעזוב את הארץ לחפש את מולו ומכוונת אותו לחתונה וילדים כי "אתה הבכור. תתחיל להתחתן וכולם יתחתנו אחריו". נדמה שדווקא בקיבוץ מסוכך יותר לגדול. חברת הילדים צפופה, ולמרות שנורית לא סובלת מהצוקות, מעמדה המשני בתוכה די ברור. גם מקומן של הנשים, לתנועה. כך היא מספרת על מדרית הנודע האהובה של הכיתה שנאלצה להיפרד מהחבר שלה, ועל ההיריון ממנו: "ראינו שהיא עצובה, ידענו שהיא עשתה משהו מאוד לא בסדר בעיני הקיבוץ. תיארונו לעצמנו שהקיבוץ גירש את רפאל כי הוא היה חבר של זוהר אבל לא יוכלנו לעשות כלום".

גם נורית צומחת להיות אישה קצת עצובה. שונה מאוד מהנף אבל חלק ממנו, בגלל הייחוס להוריה שהיו דמויות משמעותיות בקיבוץ. היא לא מוצאת את בן זוגה בין חברי הגרעין או הקיבוץ וגם לא ב"נופש הרוקים", מקום שאליו נשלחים רווקי התנועה הקיבוצית כדי להכיר אלה את אלה. היא מתאהבת דווקא בדוד, שבא לעבור בנגרייה. גבר נשוי ואב לילדים, שמקיף את עצמו בחומה שקופה ולא נותן ליחסי הכוחות לגעת בו. הוא טבעי ופשוט כמו העץ שהוא מנסר נוח לנורית בקרבתו. הוא אפילו מוליד איתה בת והשתיים גרות יחד בקיבוץ מבלי לקחת חלק בחוויה שלו. העניין הזה חבוי בין דפי הספר, ונדמה שגם הגיבורה וגם המחברת לא לגמרי חשות בנוח איתו. הרומו לא מציג את ההיקשרות ביניהם כסיפור אהבה גדול, אלא כחיבור בין שתי אוטונומיות – האחד התחתן בלחץ המשפחה והנורמות בקהילה שלו, והשנייה חריגה בנף הקיבוץ ומן הסתם גם הבחירה הרומונטית שלה כוו: שנויה במחלוקת, קשה לעיכול ושוב מניחה אותה בשוליים. בצל. במקום שבו לא תפריע את האידיליה של ערבי נחל.

התיאור של גווע זית חולף על פני שנות ההתפתחות של ישראל הצעירה: מחאת עיירות הפיתוח, הקיבוץ, המלחמות, המהפך הפוליטי, דריות הטכנולוגיה, ההפרטה. משפחתו של דוד עוזבת את בית שאן ומתיישבת בחיפה. דוד עובר בעפולה, מפלרטט עם ח'ל וחוזר לערבי נחל ומוצא קיבוץ מופרט לחלוטין שאין לו אופי משלו, שבני הפכו להיות "הבעלים" אחרי שהיו אחד עם הרשא, השדות והכותנה: "החברה שנקראה 'הדרך לעתיד' הוציאה דבר ראשון תקנון שממנה את חבריה למנהלי הקיבוץ. הם החליפו את כל השמות שהיו נהוגים עד כה. במקום קיבוץ – קהילה. במקום מזכירות – מנהלת קהילה. במקום סידור עבודה – משאבי אנוש. במקום ענפים – עסקים". שנות ה-2000 הגיעו וגם האידאולוגיה הגדולה כנבעה ליועצי השיווק. ●

לתפארת מדינת ישראל

נועה זית
איפאבליש, 2017, 246 עמ'

תשובות 1. // נתיבות המשפט, או בקיצור "נתיבות" / **2. //** ראשוניים / **3. //** לבדוק בשינוי / **4. //** את אוזנו, לאחר שחתך אותה / **5. //** המכשפות / **6. //** זורה ניל הרסטון / **7. //** זינאדין זידאן, בגמר מונדיאל 2006 / **8. //** חיילים אלמונים / **9. //** האדרון / **10. //** כווית / **11. //** אלף /